

Ensar MACİT

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum,
Türkiye

Atatürk University, Faculty of
Literature, Department of History,
Erzurum, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 10.07.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 21.10.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Ensar MACİT
E-posta: ensar.macit@atauni.edu.tr

Atf: Macit, E. (2022). Timurlularda
Aristokrat bir Türkmen Emir: Celaledin
Firuzşah. *Turcology Research*, 73, 107-115.

Cite this article: Macit, E. (2022). An Aris-
tocrat Turkmen Emir in Timurid Dynasty:
Sultan Celaledin Firuzshah. *Turcology
Research*, 73, 107-115.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Timurlularda Aristokrat bir Türkmen Emir: Celaledin Firuzşah

An Aristocrat Turkmen Emir in Timurid Dynasty: Sultan Celaledin Firuzshah

öz

Firuzşah, Timur'un ölümünden sonra taht mücadelelerini sonlandıran Şahruh'un devlet yönetiminde büyük yetkilere sahip emirlerinden biriydi. Timur zamanında da belirli görevler alan Firuzşah, Şahruh'un saltanatında emir-i divân, emirü'l-ümerâ ve orduda tümenbaşı gibi birçok görevde bulundu. Şahruh devrinde kazandığı nüfuz sayesinde verdiği kararlar sorgulanamaz hale geldi. Elde ettiği bu güçle kendi çevresini devletin önemli kademelerine getiren Firuzşah, ömrünün sonlarında yakınlarının içerisinde bulunduğu yolsuzluklarla yüzleştirdi. Yaşadığı bu olaylar onun hastalanıp ölümüne neden oldu. O, Şahruh zamanında başta Herat olmak üzere Timurlu vilayetlerinin çoğunda imar faaliyetlerinde bulundu. Şahruh devrinde devletin siyasi, idari, mali ve askeri konularda Timur dönemini yakalamasında onun büyük katkıları oldu. Devlet yönetiminde böylesine tecrübeli bir emirin ölümü, hem Şahruh saltanatını hem de Timurlu Devleti'ni olumsuz yönde etkiledi. Bu makalede Türkmen asıllı olan Firuzşah ve ailesinin Timur ve bilhassa Şahruh dönemlerindeki siyasi, askeri, mali ve idari faaliyetlerinin yanı sıra imar faaliyetlerine olan katkılarından ve Timurlu tarihinde bıraktıkları izlerden bahsedilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Timurlular, Timur, Şahruh, Firuzşah, devlet yönetimi, mali yolsuzluklar

ABSTRACT

Firuzshah was one of the emirs who had great authority in the state administration of Shahrukh, who brought an end to the power struggles for the throne after Timur's death. Firuzshah, who held many positions during Timur's reign, such as amiri diwan, amir al-umara and amiri tümen during the reign of Shahrukh. Due to the full authority assumed by him in the Shahrukh era, his decisions became unquestionable. As a supreme leader, Firuzshah, who appointed his friends and relatives to important positions in government, faced the corruption undertaken by them in the last years of his life. These events caused him to get sick and die. He carried building and construction operations in many Timurid provinces, especially in Herat, in the Shahrukh period. During the Shahrukh era, he made significant contributions to the state to reach the level of the Timurid era in the fields of political, administrative, financial, and military. The death of such an experienced emir in state administration negatively affected both the Shahrukh reign and the Timurid State. This study aims to deal with the contributions of Firuzshah and his family, who are of Turkmen origin, to the construction activities as well as the political, military, financial, and administrative activities in the Timurid and especially Shahrukh periods, and the traces they left in the Timurid history.

Keywords: Timurids, Timur, Shahrukh, Firuzshah, state administration, financial corruption

Giriş

Devletin kuruluş aşamasından ölümüne dek konumunu korumak ve merkezî otoriteyi tesis etmek amacı güden Emir Timur, kendi maiyeti ve aile mensuplarından yeni bir seçkinler takımı oluşturdu.¹ Onun ölümünden sonra devletin Timur devrindeki ana topraklarını yeniden ele geçirebilen ve güçlü bir idare kuran Şahruh ise babasına nispetle iktidarı paylaşma konusunda daha ılımlı bir siyaset izledi. Devlet yönetiminde farklı çevrelerden belirlediği seçkinler takımında, Timur devrinden çok daha fazla kişiyi görmek mümkündür. Şahruh, Timur devrinin emirlerinden ziyade yeni ve kendisine daha sadık emirleri devlet yönetiminde yüksek mevkilere getirdi. Bunlar arasında özellikle Emir Alike Kükeltaş ve Emir Celaledin Firuzşah, Şahruh devrinin en önemli emirleri olarak bilinmektedir.²

Timur devrinde pek fazla öne çıkamayan Emir Celaledin Firuzşah, onun ölümünden sonra mirzalar arasında yaşanan taht kavgaları esnasında safını belirledi ve Şahruh'a bağlılığını bildirerek gün geçtikçe nüfuz elde etmeye başladı. Hândmîr'in ifadesiyle o, Şahruh'un gençliğinden itibaren onun yanında oldu ve ölene dek Timurlu hükümdarının devlet yönetiminde görevlerde bulundu.³ Timurlu hükümdarının güveni ve onun da Şahruh'a olan sadakati, kendisini diğer emirlerden ayırt eden bir durumdu. Ancak onun yetki alanlarında ailesi ve çevresinin menfi davranışları ve kendisinin de bu durum karşısında kayıtsız kalması, hem Şahruh nazarındaki itibarını zayıflattı hem de bu yaşananlardan ötürü hastalanıp ölmesine neden oldu.

1 Manz, 2006: 93.

2 Manz, 2013: 17, 103.

3 Hândmîr: Habîbü's-Siyer, III: 555.

Firuzşah'ın Babası Argunşah Ahtacı

Timur devrinin önemli emirlerinden olan Argunşah Ahtacı, Tacü's-Selmânî'ye göre Türkmen kökenliydi ve Timur zamanında Türkmen eyaletinin komutanlığı görevini ifa ediyordu.⁴ O, Timur'un ilk dönemlerinden itibaren Timur'un hizmetinde görev aldı ve Timur'un ölümünden sonra da çıkan mirza isyanlarında aktif roller üstlendi.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Timur devrinde Argunşah Ahtacı'nın adının geçtiği ilk olay 1370 yılında, Timur'un Semerkand'da tahta çıkışından hemen sonra, Zinde Hişam'ın Tirmiz'i yağmalaması üzerine Hitay Bahadır ile birlikte Zinde Hişam'ın üzerine monkulay olarak gönderilmesi hadisesidir.⁵ 1383 yılında Timur'un Moğollar üzerine gönderdiği ordu içerisinde emirler arasında Argunşah da bulunuyordu. Üç yıllık sefer (1386-1388) esnasında 1386 yılı itibarıyla Timur, ordusuyla kışlamak üzere Karabağ'a yönelirken Argunşah ve Ramazan Hoca'yı Tangut vilayetine gönderdi. Argunşah ve Ramazan Hoca da bu vilayeti yağmalayarak ele geçirilen ganimetlerle geri döndüler.⁶ Beş yıllık sefer (1392-1397) esnasında Kara Koyunlu Kara Mehmed'in oğlu Mısır Hoca'nın idaresindeki Avnik Kalesi'nin ele geçirilmesinde Argunşah önemli rol oynadı. 1394 yılında kuşatılan kalenin teslim olmaması üzerine bazı emirlerle birlikte Argunşah lağımlar açarak kaledekilerin teslim olmasını sağladı. 1396 yılında ise Hürmüz ve çevresinin ele geçirilmesi için Timur tarafından Mirza Muhammed Sultan'ın emrinde bölgeye gönderilen ordu içerisinde yer aldı.⁷ Bahsi geçen seferler esnasında göstermiş olduğu cesaret ve başarılarından ötürü Argunşah, Timur'un güvenini kazanmış olmalı ki, yedi yıllık sefer (1399-1404) öncesinde Timur, Semerkand'ın idaresini Mirza Muhammed Sultan'a bırakırken sınırların muhafazasına da bazı emirlerle birlikte Argunşah'ı bıraktı.⁸ Daha sonra 23 Cemaziyelevvel 807 tarihinde (27 Kasım 1404) Timur, Çin seferine çıkarken bu defa başkent Semerkand'ın muhafazasını Argunşah'a bıraktı.⁹

Argunşah'ın siyasi ve askeri hadiselerde daha çok ön plana çıktığı dönem, Timur'un ölümünden sonra mirzalar arasında yaşanan saltanat mücadeleleri dönemidir. Timur'un Çin seferi esnasında 805 yılı Şaban ayının 17'sinde (18 Şubat 1405) Çarşamba günü¹⁰ Otrar'da vefat etmesi üzerine ordunun sol kanadında bulunan ve Timur'un kızından olan torunu Mirza Sultan Hüseyin, Timurlu tahtını ele geçirmek amacıyla 1000 kişilik bir kuvvetle Semerkand'a yürüdü. Bunun üzerine Timur'un vasiyeti esnasında yanında bulunan sadık emirlerden Emir Şeyh Nureddin ve Emir Şah Melik, mirzanın bu davranışından haberdar olunca bu duruma engel olmak istediler. Semerkand'ın idaresine bırakılan Argunşah'a haber göndererek Sultan Hüseyin'in şehre yürüdüğünü, şayet şehre girmek isterse yakalanarak göz hapsinde tutulmasını istediler. Öte yandan Sultan Hüseyin'in başkente yürüdüğünü öğrenen Mirza Halil Sultan da Argunşah'a gönülünü hoş edecek sözler ve vaatlerle dolu mektuplar yollayarak Semerkand'ın kendisi için tutulmasını ve asla başkasına teslim edilmemesini istedi. Argunşah ise mirzalar arasındaki taht mücadelelerindeki yerini belli ederek Halil Sultan'ın sözlerine riayet edip şehri berkitti ve onun gelmesini bekledi. Bu sıralarda şehir önlerine gelen Şah Melik'i şehre almayı bekletti.¹¹ Tacü's-Selmânî'ye göre Argunşah, Şah Melik'e haber göndererek beylerin Halil Sultan'a biat ve yemin ettiklerini, dolayısıyla onun da Halil Sultan ile anlaşması halinde şehre alınabileceğini bildirdi. Daha sonra yaşanan gelişmelerden hareketle Argunşah'ın, Halil Sultan gelinceye dek zaman kazanmak amacıyla böyle bir yol izlediğini söylemek mümkündür. Nitekim Şah Melik her ne kadar Mirza Pir Muhammed'in veliht olması yönündeki Timur'un vasiyetini hatırlatsa da Argunşah'ın Halil Sultan'a biat ettiğini anladı ve ordu-yu hümayuna döndü.¹² Aliabad'da olup bitenden mirzalar ve Timur'un haremını haberdar etti ve onlar da bu defa Emir Şeyh Nureddin'i şehre göndermeye karar verdiler. 1405 yılının Ramazan ayı başlarında şehir önlerine gelen ve Çeharrâh Kapısı'nda Argunşah ve diğer emirleri çağırarak içeriye alınmasını isteyen Şeyh Nureddin de bu girişimden sonuç alamayıp geri döndü.¹³

Argunşah her ne kadar Halil Sultan'a biat etmeyi kabul etmiş olsa da Timur'un emirlerinin Semerkand'a yürüyebilecekleri şüphesini dikkate almış olmalı ki, Şah Melik ve Şeyh Nureddin'in Aliabad'dan Buhara'ya gitmeye karar verip yola koyuldukları esnada Mengli Hacc'e'nin kardeşi Bayan Timur Hazen'i elçi olarak gönderdi. O, Timur'un emirlerine şehrin kapılarını açmama nedeninin düşmanlıktan ötürü olmadığını, Halil Sultan şehre gelecek olursa onu da şehre almayacağını, amacının Timur'un veliht tayin ettiği Pîr Muhammed'in şehre gelip tahta oturuncaya dek Semerkand'ı muhafaza etmek olduğunu bildiriyordu. Ayrıca bu düşüncesinden ötürü kendisi af diliyor, aksi bir durum yaşanmayacağına dair söz veriyordu. Ancak Şah Melik ve Şeyh Nureddin Buhara'ya hareket ettikleri esnada Argunşah'ın, ettiği yeminlere rağmen şehri Halil Sultan'a teslim ettiği haberi geldi. Bundan sonra Argunşah'ın desteğiyle 16 Ramazan 807 (18 Mart 1405) Çarşamba günü bulunduğu Taşkend'den gelen Halil Sultan şehre girdi ve Timurlu tahtına oturdu.¹⁴ Argunşah, ise Halil Sultan'ın emri altında bundan sonra bir "tümen emiri" olarak görev yaptı.¹⁵ Nitekim Mu'izzü'l-Ensâb'da¹⁶ onun adı Timur'un emirleri arasında değil, Halil Sultan'ın emirleri arasında listelenmiştir.¹⁷

Argunşah, Halil Sultan'ın yanında birçok görevi de ifa etti. 808 (1405-1406) yılında Pir Ali Taz'ın, Mirza Pir Muhammed'i Semerkand'a yürüme konusunda kıskırtması üzerine Halil Sultan, Ali Taz'ın bulunduğu Hisar-ı Şadman'a hareket etmeden önce Semerkand'ın idaresini güvendiği Argunşah'a bıraktı. Bu olaydan birkaç gün sonra ise Timur zamanında Anadolu'dan göçürülerek Semerkand çevresine yerleşti-

4 Tacü's-Selmânî, Tarihname: 26; Tacü's-Selmânî, Şams al-husn: 35; Ando, 1992: 114; Manz, 2006: 44.

5 Nizamüddin Şâmî, Zafernâme: 75; Natanzî, Müntehabü't-Tevârih-i Mu'ini: 294.

6 Yezdî, Zafernâme, I: 261, 294.

7 Yezdî, Zafernâme, I: 496, 562; Ando, 1992: 114.

8 Yezdî, Zafernâme, II: 153; Ando, 1992: 114.

9 Yezdî, Zafernâme, II: 451; Tacü's-Selmânî, Tarihname: 24; Ando, 1992: 114.

10 Yezdî, Zafernâme, II: 468-469; Tacü's-Selmânî, Tarihname: 20.

11 Yezdî, Zafernâme, II: 482-483, 489; Tacü's-Selmânî, Tarihname: 24-26; Ando, 1992: 114-115.

12 Tacü's-Selmânî, Tarihname: 26.

13 Yezdî, Zafernâme, II: 489-491; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 30; Aka, 1994: 37.

14 Yezdî, Zafernâme, II: 502-505; Tacü's-Selmânî, Tarihname: 31, 34.

15 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 159; Ando, 1992: 115.

16 Eserin içeriği ve Timurlu Devleti tarihi açısından önemi için bk. Alan, 2014: 527-548.

17 İstoriya Kazahstana v Persidskih İstoçnikah (Mu'izz al-Ansab), III: 2006: 147.

rilen Kara Tatarların¹⁸ buradan ayrılarak Nûr yoluyla Harezm'e hareket etmeleri üzerine Argunşah, yanındaki bazı emirlerle birlikte onların ardından gidip vuruşa da onların gidişlerine engel olamayıp geri döndü.¹⁹

Pir Muhammed ve Sultan Hüseyin'in Timurlu tahtını ele geçirmek için verdikleri mücadelelerde de Argunşah, Halil Sultan'ın en büyük destekçisi olmuştur. Semerkand idaresini ele geçirme niyetindeki Sultan Hüseyin bunda başarılı olamayınca ilk önce Şahruh'un Semerkand'a yürüdüğü esnada Şahruh'a katılmış²⁰ kısa bir süre sonra ise onun yanından ayrılarak Halil Sultan'a sığınmıştı. Bu olaydan sonra Timur'un veliahtı Pir Muhammed'in Semerkand'a yürümesi üzerine Halil Sultan, onun üzerine başında Argunşah ve Sultan Hüseyin'in bulunduğu 30 bin kişilik bir ordu gönderdi. Bu ordu Belh'e geldiği esnada Pir Ali Taz bu defa Sultan Hüseyin'i tahtı ele geçirme konusunda tahriklerde bulundu ve onu ikna etti. Ordu işlerinin görüşüleceği bahanesiyle toplantıya davet edilen emirlerin birkaçı öldürülürken diğerleri de esir edildi. Hapsedilen emirler de kendilerine yüz çevirmeyeceklerine dair üç talaka yemin ettirildiler. Sultan Hüseyin'in emirlerle Semerkand'a yürümesi üzerine durumu haber alan Halil Sultan da harekete geçti. Çekdalik'e geldiğinde başta Argunşah olmak üzere diğer emirler Halil Sultan'a katılınca Sultan Hüseyin Belh taraflarına çekilmek zorunda kaldı.²¹

Ölene dek Halil Sultan'ın hizmetinde yer alan Argunşah, 1409 yılında Şahruh'un Herat'tan Semerkand'a gelmesiyle öldürüldü. Şöyle ki, Emir Hedayad Hüseyin'in Halil Sultan'ı esir ederek yanında Mirza olduğu halde Semerkand'ın idaresine Argunşah'ı bırakıp şehri terk etmesi Şahruh'u harekete geçirdi. Şahruh şehre yaklaşıncaya Argunşah ve diğer emirler mukavemet göstermek istese de Şeyhülislam Hace Abdülevvel onlara mâni olduğu gibi şehrin idaresini de Şahruh gelene dek kendi üzerine aldı.²² Şehre savaşızsız giren Şahruh, Halil Sultan'ın divan emirleri olan Argunşah ile birlikte Emir Allahdad ve Emir Hacı Seyfeddin yakalanarak mallarına el konulup öldürüldüler.²³

Timurlu Yönetiminde Firuzşah

Şahruh'un en önemli emirlerinden biri olan Celaleddin Firuzşah, Argunşah Ahtacı'nın oğludur.²⁴ O, Timur devrinde dahi Şahruh'un emirleri arasında yer alıyordu. Timur devrinde bir dereceye kadar öne çıkabilen Firuzşah'ın, Timur'un Sivas ve Bilâd-ı Şam seferi esnasında yıllarca muhasara edilip alınamayan Alıncak Kalesi'nin²⁵ kuşatmasına gönderildiğini biliyoruz. Kalenin ele geçirilebilmesi için Timur, Firuzşah'ı Şeyh Muhammed Daruğa ile birlikte bölgeye gönderdi. Bitkin bir halde olan kaledekilerin pek çoğu ölmüştü ve kalede de erzak tükenmişti. Artık eski postları kaynatıp yiyorlardı ve postlar da tükenince kaledekiler dışarı çıkarak teslim olmak zorunda kaldılar.²⁶ Böylece uzun süre alınamayan bu kale, Timurlu hâkimiyetine girmiş oldu.

Firuzşah'ın gerek mevki gerekse de itibar bağlamında nüfuz elde ettiği dönem şüphesiz Şahruh dönemi oldu. Hândmîr'e göre Şahruh'un yanında mirzalık döneminden itibaren emir sıfatıyla görev alan Firuzşah ölene dek onun hizmetinde bulundu.²⁷ Timur'un vefatından sonra babası Argunşah'ın Halil Sultan'a biat etmesi ve onun hizmetine girmesine karşın Firuzşah, Şahruh'un destekçisi oldu. Dolayısıyla bu durum, biri Semerkand'da diğeri ise Herat'ta idare kurmuş olan iki rakip şehzadenin hizmetlerine giren baba ve oğlu da karşı karşıya getiren bir durum olmuştu. Timur'un vefatından hemen sonra Firuzşah, Herat'ta Şahruh'a biat etti ve babasının daha sonraki yıllarda Şahruh'un emriyle öldürülmesine rağmen ölene dek büyük bir sadakatle onun hizmetinde kaldı.²⁸

Firuzşah'ın Şahruh'a olan bağlılığı Şahruh nezdinde de karşılık bulmuş ve o, hükümdar tarafından önemli görevlere getirilmiştir. Mu'izzü'l-Ensâb'da o, Şahruh'un emirleri arasında gösterilip "emir-i divan" ve ordunun sol kolunda "tümenbaşı" olarak geçmektedir.²⁹ Ando'ya göre "emîrül-ümerâlik" vazifesi de olan Firuzşah'ın bu makama ne zaman atandığına dair kaynaklarda bilgi olmayıp 1422 tarihli bir belgede onun mührü ikinci sırada yer alırken 1434 yılına ait bir fermanın arkasında sadece Firuzşah'a ait imza bulunmaktadır.³⁰ Dolayısıyla 1434 yılında dahi onun emîrül-ümerâ olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Şahruh yönetiminde Firuzşah'ın birçok askeri hizmeti oldu. Timur'un büyük oğlu Mirza Miranşah'ın 808 yılı (1405) başlarında Horasan'a hareket ettiği haberinin gelmesi üzerine Şahruh'un, Mirza'nın niyetini öğrenmek ve ona göre bir siyaset izlemek amacıyla üzerine gönderdiği 5 bin kişilik kuvveti komuta eden emirlerden biri Firuzşah'tı.³¹ O, 813 yılında (1410-1411) yapılan Maveraünnehir seferlerinin bir kısmına katıldı.³² 815 yılında (1412-1413) Şahruh'un, Bedeşşan'ın ele geçirilmesi için Mirza İbrahim komutasında bölgeye gönderdiği ordu içerisinde yer aldı.³³ Yine Şahruh'un 818 yılında (1415-1416) gerçekleştirdiği Fars ve Irak seferlerine de katıldı.³⁴ Bedeşşan şahlarının Herat'a vergi konusunda isteksiz davranmaları, vergileri göndermemeleri üzerine Şahruh, Seyyid Ahmed Alp Kara'nın elçiliğinden sonuç alamayınca Firuzşah'ın da yer aldığı Mirza Suyurgatmış komutasındaki 5 bin kişilik kuvveti Bedeşşan'a göndermişti. Bu kuvvete mukavemet göstermeye cesaret edemeyen Bedeşşan şahı, daha fazla vergi vermeyi kabul edince Firuzşah ve Mirza, Ekim 1418 tarihinde

18 Kara Tatarların soy meselesi, Anadolu'dan göçürülmeleri, Semerkand'a yerleştirilmeleri ve Timur'un ölümünden sonraki faaliyetleri için bk. Sümer, 2011: 168-170; Taşkıran, 2021: 697-710.

19 Tacü's-Selmânî, Tarihname: 82.

20 Hâfiz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârih, I: 82; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 26; Aka, 1994: 41.

21 Tacü's-Selmânî, Tarihname: 44-48; Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 159; Hâfiz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârih, I: 82-85; Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'-ı Bahreyn, I/II: 38-39; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 43.

22 İbn Arabşah, Acâibu'l-Makdûr: 416-419; Aka, 1994: 85-86; Barthold, 1997: 64-65.

23 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 194; Ando, 1992: 115.

24 Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 555; Togan, 1949: 525.

25 Nahçıvan'da Culfa kentinde bulunan Alıncak Dağı'nın üzerinde bulunan kale, Orta Çağ'da alınamazlığı ile meşhur bir kaledir. Dede Korkut destanlarında da bahsi geçen kalenin yapılışından günümüze dek tarihi serüveni hakkında daha geniş bilgiler için bk. (Komisyon), 2016.

26 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 144; Yezdî, Zafernâme, II: 256; Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, I/II: 875; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 499.

27 Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 631; Ando, 1992: 15.

28 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 52-53; Ando, 1992: 115; Manz, 2013: 45.

29 İstoriya Kazahstana v Persidskih İstoçnikah (Mu'izz al-Ansab), III: 153, 156; Ando, 1992: 150.

30 Ando, 1992: 152.

31 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 161; Hâfiz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârih, I: 55; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 36; Aka, 1994: 45.

32 Manz, 2013: 346 (dipnot).

33 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 210; Hâfiz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârih, I: 469; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 100 (Hasan-ı Rumlu bu hadiseyi 816 yılı olayları içerisinde vermiştir).

34 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 222; Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 74-75; Hâfiz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârih, I: 597; Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn ve Mecma'-ı Bahreyn, III: 220.

geri döndüler.³⁵ Kara Koyunlularla 824 yılı Receb ayının 29'u Çarşamba günü yapılan ve Şahruh'un zaferiyle sonuçlanan Eleşkird Meydan Muharebesi'nde Firuzşah, Emir Alike Kükeltaş ve Akkoyunlu Kara Yülük Osman Beğ ile birlikte ordunun sol kolunda yer aldı.³⁶ Onun, Şahruh'un III. Azerbaycan seferine de (1434) katıldığını bilmekteyiz.³⁷ Dahası, bu sefer öncesinde emirlerin hemen hepsi Mirza Baysungur'un ölümü dolayısıyla ordunun savaş kabiliyetinin zayıfladığını öne sürerek sefere sıcak bakmazken Firuzşah, bu sefere çıkmayı kafasına koyan Şahruh'la yalnız bir zamanda konuşup seferin gerekli olduğu³⁸ konusunda onu ikna etti.³⁹ 846 yılında (1442) Rüstemdar hâkimi Melik Keyümers'in isyanı üzerine Şahruh, Firuzşah'ı bazı emirlerle birlikte önden gönderdi ve bu ordunun Simnan'a yaklaşması üzerine Keyümers pişman olarak bundan sonra emredildiği gibi davranacağını bildiren elçiler gönderdi. Beylerin de araya girmesiyle Timurlu hükümdarı yatıştırılabildi.⁴⁰

Kazandığı güven sayesinde Timurlu hükümdarının daima yanında bulunan Firuzşah, Şahruh'a yapılan suikast esnasında da onun yanında bulunuyordu. Dindar bir kişiliğe sahip olan Şahruh, 830 yılı Rebiyülahir ayının 23'ü (21 Şubat 1427) Herat Camii'nde Cuma namazını kıldı. Namaz bitiminde Şahruh henüz camideyken iki önemli emiri Alike Kükeltaş ve Firuzşah da camii kapısının önünde atlanmış halde hükümdarın çıkışını bekliyorlardı. Fazlullah-ı Hurufi'nin müritlerinden keçe giyinmiş Ahmed-i Lur adlı Hurufi, hükümdardan bir istekte bulunma bahanesiyle elinde bir kâğıtla öne atıldı. Şahruh ise yanında bulunan mülazımlardan birine, onu dinlemesini ve daha sonra isteğini kendisine bildirmesini istedi. Ancak Ahmed-i Lur, ani bir hamleyle Şahruh'u karnından bıçakladı. Mengü Kavçin'in oğlu Ali Sultan ise aldığı emirle suikastçıyı oracıkta öldürdü. Yaralanan hükümdar derhal Firuzşah'ı yanına çağırınca o, olayın şaşkınlığıyla atıyla birlikte camiye girdi. Her ne kadar Şahruh bir mahfeyle taşınmak istese de Firuzşah, hükümdarın ölüp ölmediği konusunda halkın tereddüdü ve doğacak fitneyi dikkate alarak hükümdarın atlanmasını istedi. Şahruh zorlansa da at üstünde Bazar yolundan Bağ-ı Zağan'a geldi ve uygulanan tedaviyle sağlığına kavuştu.⁴¹ Öte yandan suikastın ardından Mirza Baysungur'un başkanlığında oluşturulan heyet soruşturmayı yürüttü ve bu heyette Firuzşah ve kardeşi de yer aldı.⁴²

Şahruh nezdinde kazandığı nüfuzu ölümüne dek her alanda kullanan Firuzşah'ın, elçilik ataması da yaptığı bilinmektedir. Bu duruma bariz bir örnek 847 yılında (1443-1444) yaşandı. Belirtilen yılda Şahruh, Kâbe'ye örtü göndermek istedi. Ancak Mısır sultanının onayı olmadan örtü göndermenin uygun olmayacağı dikkate alınarak elçi göndermeye karar verildi. Mısır'a gidecek olan elçiyi Firuzşah seçti ve Seyyid Şemseddin Muhammed Zemzemî'yi bu göreve tayin etti.⁴³

Firuzşah mirzaların, bey ve emirlerin, kendi ailesinin ve çevresinin devlet kademelerinde önemli mevkilere atanmasında da oldukça etkindi. Eleşkird Meydan Muharebesi'nin ardından yetki sahası olan İsfahan'a gelen Mirza Rüstem, 827 yılında (1423-1424) eşi Bike'yi kaybedip kısa süre sonra da sarılık hastalığına yakalanarak aynı yılın 6 Şevval günü de (1 Eylül 1424) kendisi öldü. Yerine geçirilen oğlu Mirza Osman'ın da 6 ay sonra ölümü üzerine diğer oğlu Celaleddin başa geçirildi. Olup bitenleri takip eden Şahruh'un emriyle Firuzşah, İsfahan'a gelerek Mirza Rüstem'in adamlarını Herat'a götürdü ve buranın idaresine de kendi kardeşi Emir Handşah'ı tayin etti.⁴⁴ Handşah'ın 838 yılında (1434-1435) Rey'de ölümü⁴⁵ üzerine Firuzşah bu defa İsfahan idaresine diğer kardeşi Mahmudşah'ı tayin etti.⁴⁶ Firuzşah'ın İsfahan ile olduğu kadar Eberkuh ile de ilintili olduğu bilinmektedir. Nitekim Mu'izzü'l-Ensâb'da o, Eberkuh hâkimi olarak da geçmektedir.⁴⁷ Manz'a göre ise Şahruh'un saltanatının tamamına yakınında Eberkuh'ta onun bir temsilcisi bulunmuştur.⁴⁸

Şeyhülislam Bahaeddin Ömer 846 yılında (1442-1443) Sultaniye, Kazvin ve Rey'i kapsayan Irak'ı Acem'e Mirza Sultan Muhammed b. Baysungur'un atanması için Firuzşah'tan ricacı olmuştu. Bölgeye kimin atanacağı konusunda divandaki görüşme sırasında Firuzşah'ın tavsiyesi üzerine Şahruh tarafından buraya Mirza Sultan Muhammed tayin edildi.⁴⁹ Bu atamada dikkat çeken bir husus da Sultan Muhammed'in bölgeye giderken Firuzşah'ın kardeşi Handşah'ın oğlu Emir Saadet ve Firuzşah'ın oğlu Emir Ebu Said'in ona katılmasıdır.⁵⁰ Bu bilgiden hareketle Sultan Muhammed'in atanması karşılığında Firuzşah, kendi ailesinden olanların da devlet kademelerine tutunmalarını sağlıyordu.

Firuzşah, Timurlu Devleti'nde "*divân-ı mâl*" denilen ve mali konularla ilgilenen divanın başında bulunmuştur.⁵¹ O, Şahruh zamanında emîr-i dîvân olarak mali yolsuzluklarla da ilgileniyordu. Şahruh devrinin son yıllarında malî yolsuzluklar artmıştı. 845 yılı Safer ayının sonlarında (Temmuz 1441) bir Çarşamba günü divanda Firuzşah'ın gücünü kıskanan ve kendisine rakip gören Hâce Gıyaseddin Pir Ahmed Hafi ve onun destekçisi Emir Alaaddin Ali Şikani, Cam vilayetinin gelir ve giderlerini bildiriyorlardı. O eyaletin muhasebesini bilen Hâce Şemseddin Ali Balice öne çıkarak buradaki usulsüzlüklere ve yolsuzluklara dair kısa bir rapor sundu. Bunun üzerine Şahruh, yolsuzluk-

35 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 233; Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, II/I: 255-256; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 119; Aka, 1994: 114-115.

36 Tihranî, Kitab-ı Diyarbekriyye: 65; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 140; Sümer, 1992: 121.

37 Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 212-212.

38 İsmail Aka, Türkmen asıllı Firuzşah'ın kendi kavimdaşları olan Kara Koyunlular üzerine yapılacak olan bu sefer için Şahruh'u cesaretlendirmesi hadisesinin, Herat sarayında emirler arasındaki rekabetten kaynaklanmış olabileceğini ifade etmiştir. Bk. Aka, 1994: 151 (dipnot). Aka'nın bu fikri bizce de doğrudur. Nitekim Firuzşah'ın gün geçtikçe artan nüfuzu diğer emirlerin hoşuna giden bir durum olmadığı gibi daha sonraki yıllarda Firuzşah, kendisine muhalif olan veya rakibi olabilecek durumda bulunan emirleri etkisiz kılmak için türlü tedbirlere başvuracaktır.

39 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 447; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 624; Ando, 1992: 150; Macit, 2017: 213.

40 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 127-128; Aka, 1994: 161.

41 Hâfîz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârîh, II: 911-915 (Hâfîz-i Ebrû bu olayın tarihini Rebiyülevvel ayının 23'ü olarak göstermişse de onun verdiği tarih Cuma gününe rastlamayıp 22 Ocak Çarşamba gününe denk gelmektedir.); Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, II/I: 381-383; Mîrhând, Ravzatu's-Safâ, VI: 692; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 615-616; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 193; Aka, 1994: 138.

42 Gölpınarlı, 1956: 45.

43 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 532.

44 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 88-89; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 191.

45 Fasîh Hâfî, Mücmel-i Fasîhî, III: 276.

46 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 135.

47 İstoriya Kazahstana v Persidskih İstoçnikah (Mu'izz al-Ansab), III: 153; Ando, 1992: 150.

48 Manz, 2013: 141.

49 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 518; Mîrhând, Ravzatu's-Safâ, VI: 721; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 630; Hurşah el-Hüseynî, Târih-i Kutbî: 333.

50 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 129-130.

51 Aka, 1994: 189-190.

larla ilgili daha kapsamlı bilgi isteyince Hacı Şemseddin Ali bildiği tüm usulsüzlükleri anlattı. Timurlu hükümdarı bu defa Firuzşah'ın, kâtiplerin kayıtlarını incelemesini ve bu olayın soruşturulmasını istedi. Bunun üzerine Firuzşah soruşturmayı tamamlayarak Alaaddin Ali Şikani'nin yolsuzluklarının birkaçını kanıtlarıyla ortaya koydu ve Şahruh tarafından Alaaddin Ali Şikani görevinden azledildi. Öte yandan Pir Ahmed Hafî'nin yakın adamının yolsuzluğunu ortaya çıkarması ile Firuzşah, böylece Pir Ahmed Hafî'nin eski konumunu kaybetmesini sağlıyor ve kendi nüfuzunu bu emire karşı koruyordu⁵²

Şahruh'un en önemli emirlerinin başında gelen Emir Alike Kükeltaş'ın 17 Cemaziyevvel 844 tarihinde (14 Ekim 1440) ölümü⁵³ Şahruh için büyük bir kayıp olurken devlet nezdinde güç ve nüfuzunu daha farklı boyutlara taşıyacak olan Firuzşah'ın önünü açan bir hadise oldu. Bundan sonra Firuzşah'ın önü alınamayan güç toplaması hadisesi Hândmîr'e göre her ne kadar Şahruh'un rahatsızlık duyduğu bir mesele olsa da o dönemde emirler arasında devleti idare edebilecek kabiliyete sahip kimsenin olmamasından ötürü onun davranışlarını görmezden geliyormuş gibi yapıyordu.⁵⁴ Buna rağmen Şahruh, Firuzşah'ın nüfuzunu kırmak amacıyla 847 yılında (1443-1444) ilk adımını attı. Uzun zamandan beri İsfahan, Firuzşah'ın ailesi ve yakınları tarafından idare ediliyordu ve yıllardır biriktirilen vergiler Herat'a gönderilmiyordu. Şahruh, İsfahan idaresinin ödemesi gereken vergilerin tahsili için bölgeye Mahmud Yasavul'u göndererek Firuzşah'a doğrudan olmasa da dolaylı olarak gözdağı verdi.⁵⁵ Hükümdarın bu adımı, ileride Firuzşah'ın ölümüne sebebiyet verecek olan yolsuzlukların gün yüzüne çıkarılmasına vesile olacaktı.

Firuzşah'ın ömrünün son demlerinde nüfuzunu korumak ve diğer emirlerin kendisine rakip olmasını engellemek için attığı adımları Semerkandî, gaflet olarak değerlendirmiştir. Ona göre Alike Kükeltaş'ın ölümünden sonra emirler arasında rakipsiz hale gelen Firuzşah'ın Türk, Tacik fark etmeksizin yaptığı atamaları kimse sorgulayamıyordu. Nitekim Firuzşah, babası Zeynelabidin'in vefatından sonra Şahruh'un himayesinde olan ve günden güne Şahruh nazarında nüfuz kazanan Seyyid İmadüddin Mahmud Cünabedi'yi kendisine rakip olarak gördüğü için 848 yılında (1444-1445) Belh ilinin vergilerinin düzenlenmesine tayin etti. Esasında Şahruh, Cünabedi'yi daha önemli bir makama getirmek istiyordu. Cünabedi de bu atamayı istemiyordu. Ancak atama kararı Firuzşah'ın olduğu için gerek Şahruh gerekse de Cünabedi bu karara ses çıkaramamıştı. Buna rağmen Şahruh, yapılan atamayı kendi lehine çevirmeyi planladı ve bunda da başarılı oldu. Şöyle ki, Belh'e gidecek olan Cünabedi'den şehrin son 3 yıllık muhasebesini soruşturmasını ve kendisine rapor halinde sunmasını istedi. Ayrıca bölgede Firuzşah'a bağlı emir ve beylerin soruşturulması için Mirza Muhammed Cuki'yi de Belh'e gönderdi. Şehre gelen Cünabedi, şehir idaresindeki emirlerin hepsi Firuzşah'ın yakınları olduğu için Muhammed Cuki ile birlikte soruşturmayı yürüttü.⁵⁶

Yaşanan bu olayların hemen sonrasında hastalanan Şahruh günden güne zayıfladı ve tedaviler de kar etmez oldu. Yolsuzluk söylentilerine rağmen her zaman Şahruh'a sadık kalmış olan Firuzşah, hükümdarın sağlığına kavuşabilmesi için asrın en iyi hekimlerini getirtti. Buna rağmen Şahruh'un yemeye ve içmeye mecali yoktu. Bir Cuma namazı sonrasında Şeyhülislam Şeyh Bahaeddin Ömer'in Bağ-ı Zağın'a gelmesi üzerine hükümdar gözlerini açıp selam verebildi.⁵⁷ Öte yandan bu sıralarda Mahmud Cünabedi ile birlikte Belh'teki soruşturmayı tamamlayan Muhammed Cuki babasının hastalığını da haber alınca 848 yılında (1444) Herat'a döndü. Şehre geldiğinde hükümdarın hastalığının şiddetlendiği zaman zarfında Firuzşah'ın, Gevherşad Ağa'nın zoruyla Mirza Alaüddevl'e biat ettiğini öğrendi ve buna oldukça öfkelenildi. Bu arada iyileşen Şahruh, devletın durumu hakkında bilgi edinmek istemesi üzerine Muhammed Cuki, ümera ve vüzeranın da oluruyla şehre gelmiş olan Cünabedi'yi divana getirdi. O da soruşturmanın çıktıklarını ortaya koyarak Firuzşah'ın yakınları ve akrabalarının yolsuzluk yaptıklarını ispat etti. Hükümdar, Firuzşah'tan bu suçlamalara karşı cevap vermesini isteyince o, böyle bir tavrı beklemediğinden ötürü elini eteğine vurup divanı terk etti ve birkaç gün de divana katılmadı. Şahruh ise Mevlana Yakub Pervaneci'yi kendisine göndererek emirin hatırını kıracak bir şey söylenmediğini, hükümdarın sözünü yarıda kesip divanı terk etmenin törede yeri varsa iyi yaptığını, şayet törede bunun yeri yoksa gazabından korkması gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine korkuya kapılan ve yaptığından pişman olan Firuzşah, yaşadığı üzüntü ve kederden ötürü hastalandı ve bu hastalık günden güne arttı. Emirinin bu haline üzülen Şahruh birkaç defa onun günlünü almak için evinde ziyaret etmişse de Firuzşah birkaç gün sonra 848 yılında (1444-1445) öldü. Naaşı Hıyaban yolu üzerinde İncil Köprüsü'nün yakınlarında kendisinin inşa ettirdiği medresenin "*Kümbed-i Sebz*"⁵⁸ olarak bilinen türbesine defnedildi.⁵⁹

Başta başkent Herat olmak üzere Şahruh'un saltanatı boyunca imar faaliyetlerine önem verilmiş, bu imar faaliyetlerine Firuzşah da büyük katkılarda bulunmuştur. Timur'un vefatı haberi 28 Şaban 807 tarihinde (1 Mart 1405) Herat'a ulaşır Şahruh'un Semerkand'a yöneldiği ve Zengî vadisine geldiği sıralarda Firuzşah, Herat'ın imarına tayin edilmişti. O, şehre gelerek kısa bir süre zarfında harap haldeki Herat'ın burç ve duvarlarını istihkâm ettirip şehri mamur hale getirdi.⁶⁰ Semerkandî, onun her vilayette çokça emval ve mülke sahip olduğunu söyledikten sonra övgüye değer bir emir olduğunu, inançlı bir kişiliğe sahip olduğunu, Mısır, Şam, Mekke, Medine ve diğer İslam beldelelerindeki saadet ve eşrafı himaye edip onlara inam ve ihşanlarda bulunduğunu, pek çok vilayette medrese, ribat, camii, kervansaray ve su depoları gibi hayır kurumları yaptırdığını ve vakıf kuruluşlarını desteklediğini kaydetmektedir.⁶¹ Onun imar ve hayrat faaliyetlerinin çoğunluğu Herat şehrindeydi. Nitekim Firuzşah, Herat'ta medrese, türbe, hangah ve "*Çehar Bağ*" adlı bir konak inşa ettirmiştir.⁶² Herat'ta bulunan Ulu Cami'yi 1436-1437 yılından önce yeniden inşa ettirdi.⁶³ Kendi yaptırmış olduğu medresede Mevlana Şemseddin Şeyh

52 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, II/1: 504-505; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, IV: 3-4; Hândmîr, Düstûru'l-Vüzerâ: 363; Ando, 1992: 152.

53 Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, II/1: 500; Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 123.

54 Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 631.

55 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 135-137; Manz, 2013: 297.

56 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/1: 533-534; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 631; Hândmîr, Düstûru'l-Vüzerâ: 362-363; Ando, 1992: 151; Manz, 2013: 114-115.

57 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/1: 561-562; Mîrhând, Ravzatu's-Safâ, VI: 723-724.

58 Golombek- Wilber, 1988: Katalog: 119.

59 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/1: 565-567; Mîrhând, Ravzatu's-Safâ, VI: 725-726; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 633; Hândmîr, Düstûru'l-Vüzerâ: 363; Ando, 1992: 152; Aka, 1994: 163.

60 Hâfîz-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârîh, I: 13-16; Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, II/1: 11-13; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 24-26; Aka, 1994: 40-41.

61 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/1: 567-568; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 631.

62 Allen, 1983: 73-75, 79; Golombek- Wilber, 1988: 455, 465; Aka, 2000: 118; Aka, 2005: 94; Manz, 2013: 141-142; Yüksel, 2009a: 187-191.

63 Golombek-Wilber, 1988: 315.

Muhammed Kirengi'nin (ölm. 838/1434-1435) emîriâzamlık ve müderrislik yaptığını bilmekteyiz.⁶⁴ Yine Şeyhülislam Şeyh Bahaeddin Ömer'in türbesini Firuzşah'ın oğulları yaptırırken Cam Türbesi'ndeki Şahruh dönemi yapılarının bir kısmını da yine Firuzşah yaptırmıştı. Son olarak Meşhed'de de bir yapısının olduğu bilinmektedir.⁶⁵

Dinî zümreye büyük bir saygısı ve bağlılığı olan Firuzşah, dönemin şeyhülislamı Şeyh Bahaeddin Ömer'in isteği üzerine Mirza Sultan Muhammed'i Irak-ı Acem'e tayin ettirerek şeyhe olan bağlılığını göstermişti.⁶⁶ Yine onun din adamlarının ilim meclislerine katıldığını görmekteyiz. Hândmîr ve ondan naklen Hasan-ı Rumlu'ya göre Firuzşah, Mevlâna Celaleddin Yusuf Evbehi ve Şeyh Muhammed-i Cezeri'nin ilmi münazara yaptıkları bir meclise katıldığını kaydetmiştir.⁶⁷

Timurlu Yönetiminde Firuzşah'ın Kardeşleri ve Oğulları

Firuzşah hayattayken onun kardeşleri ve oğulları Timurlu idaresinde bulunuyorlardı. Onun ölümünden sonra da kardeş ve oğulları gerek Şahruh'un gerekse de mirzaların hizmetlerinde bulunmayı sürdürdüler. Esasında Şahruh'un, emiri Firuzşah'a karşı tüm yaşananlara rağmen kızgın olsa da düşmanlık beslemediğini söylemek mümkündür. Nitekim Firuzşah'ın ölümünden sonra Şahruh'un, onun ailesine olan yaklaşımı bu fikrimizi doğrulamaktadır. Firuzşah'ın ölümünden sonra Timurlu hükümdarı, onun yerine en büyük oğlu olan Emir Nizamüddin Ahmed'i getirerek babasının tüm yetkilerini ona devretti.⁶⁸ Şahruh, Alike Kükeltaş'ın oğluna da aynı hakları tanımıştı. Ancak Nizamüddin Ahmed ve Alike Kükeltaş'ın oğlunun divanda babalarını yerlerini alsalar da onlar oldukça genç ve tecrübesiz emirlerdi.⁶⁹ Bu ise, adı geçen emirlerin tecrübeli babaları ile devleti idare eden Şahruh'un pek de istemeyeceği bir durum olacaktır.

Nizamüddin Ahmed, İsfahan'ı aldıktan sonra Şiraz'ı kuşatan Mirza Sultan Muhammed üzerine giden ve bu seferi esnasında vefat edecek olan Şahruh tarafından öncü olarak gönderilen 30 bin kişilik kuvvetin içerisinde yer alan emirler arasında yer aldı.⁷⁰ Öte yandan İsfahan'a gelerek şehri teslim alan Şahruh, Rey'e dönmek üzere yola koyulduğunda ise bu defa Nizamüddin Ahmed'i yanına verdiği kuvvetlerle Mirza Sultan Muhammed'e nasihat edip onu ordugâha getirmekle görevlendirmişti.⁷¹ Nizamüddin Ahmed, Şahruh'un vefatından sonra 851 yılında (1447) Mirza Sultan Muhammed'e sığınarak onun hizmetine girdi.⁷² Sultan Muhammed'in ikinci defa Herat'ı ele geçirme teşebbüsüne karşılık kardeşi Mirza Babür ile 855 yılında (1451) yaptığı ve esir düşüp öldürüldüğü savaşta ordunun sol kolunda yer alan Nizamüddin Ahmed, diğer emirlerin Sultan Muhammed'e yüz çevirmesine rağmen o yiğitçe savaştı. Mirza Babür'ün Irak'a yönelip Yezd'e geldiği esnada da onun huzuruna çıkıp hizmetine girdi.⁷³ Nizamüddin Ahmed, Mirza Babür'ün 861 yılında (1456) ölümü üzerine oğlu Şah Mahmud'a biat etti ve 862 yılının başlarında (1457) Haf hâkimi Pehlivan Hüseyin Divane tarafından öldürüldü.⁷⁴

Firuzşah'ın oğlu Emir Gıyaseddin Sultan Hüseyin de birkaç yıl Mirza Alaüddeve'nin divanında çalışmıştır.⁷⁵ O, 862 yılında (1457-1458) Kara Koyunlu Cihanşah'ın Mazanderan ve Horasan'a yürüyüşü esnasında Mirza İbrahim'in saflarında Türkmenlerden kaçarken öldürüldü.⁷⁶ Firuzşah'ın başka bir oğlu Emir Alaaddin Ali Sultan, Mirza Muhammed Cuki'nin divanında emîr'ül-ümerâ idi. Alaaddin Ali Sultan 840 yılı Ramazan ayında (1437) henüz Firuzşah hayattayken vefat etti.⁷⁷ Semerkand'ye göre onun ölümü üzerine Şahruh, Firuzşah'ın yanına giderek taziye vermiş ve onu teselli etmek için sürekli sorular sorarak acısını unutturmaya çalışmıştır.⁷⁸ Yine Emir Ebu Said de Firuzşah'ın oğullarından olup Mirza Sultan Muhammed'in Irak'ı Acem'e tayin edildiği dönemde onunla Kum'a gitmiş ve hizmetinde yer almıştır.⁷⁹

Firuzşah'ın kardeşleri olan Handşah ve Mahmudşah ise uzun yıllar boyunca İsfahan'ın idaresini üstlendiler. Daha önce ifade edildiği üzere Firuzşah, kardeşi Handşah'ı İsfahan'a tayin etmişti. Handşah'ın, Şahruh'un III. Azerbaycan seferinde Rey'de kışladığı esnada İsfahan'dan gelerek orduya dâhil olduğunu biliyoruz.⁸⁰ Onun 838 yılında (1434-1435) ölümü üzerine Firuzşah, İsfahan idaresine diğer kardeşi Mahmudşah'ı tayin etti. Ancak Mahmudşah bir süre sonra ağır bir hastalığa yakalanıp öldü.⁸¹ Handşah'ın oğlu olan Emir Saadet, Mirza Sultan Muhammed Irak'ı Acem'e atandığı zaman onun hizmetine verilmişti.⁸² Emir Saadet, amcası Mahmudşah'ın İsfahan'da hastalandığını öğrenince Mirza'dan izin alarak İsfahan'a geldi ve kısa süre sonra Mahmudşah'ın ölümü üzerine Sultan Muhammed'den habersiz Şahruh'tan İsfahan'ın darugalığını⁸³ istedi. Şahruh da onun bu isteğini kabul edip İsfahan idaresini Emir Saadet'e verdi.⁸⁴ Emirinin geri dönmeyişinden memnun olmayan ve artık Şahruh'un yaşlandığını bilen Mirza Sultan Muhammed, Irak'a iyice yerleştikten sonra ordusuyla 850⁸⁵ yılı baharında (1446) İsfahan'a yürüdü. Haberi alan Emir Saadet ise Herat'a kaçmak istese de yolda yakalanarak şehre getirildi. Tihranî'ye göre

64 Fasih Hâfi, Mücmel-i Fasihi, III: 276.

65 Allen, 1983: 40; Golombek-Wilber, 1988: 62; Manz, 2013: 247.

66 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 518; Mîrhând, Ravzatu's-Safâ, VI: 721; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 630.

67 Hândmîr, Habîbü's-Siyer, IV: 7; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 201; Yüksel, 2009a: 116; Yüksel, 2009b: 104.

68 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 568; Hândmîr, Habîbü's-Siyer, III: 633; Togan, 1949: 534.

69 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 568.

70 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 138; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 254-255; Hurşah el-Hüseynî, Târih-i Kutbî: 335; Aka, 1994: 167; Alan, 2007: 106.

71 Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 258; Aka, 1994: 168-169.

72 Tihranî, Kitab-ı Diyarbekriyye: 192; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 275.

73 Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 300-304; Devletşah Semerkandî: 511.

74 Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 352-355.

75 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 568.

76 Hândmîr, Habîbü's-Siyer, IV: 70; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 367.

77 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 463; Fasih Hâfi, Mücmel-i Fasihi, III: 281.

78 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 463.

79 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 130-131.

80 Abdürrezzâk Semerkandî, Matla'-ı Sadeyn, III/I: 451; Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 96.

81 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 135.

82 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 129-130.

83 Yeni fethedilen bölgelere gönderilen ilk görevli olan daruga, bulunduğu şehir veya bölgenin idarî, askerî, malî ve adlî işlerine bakardı. Timurlu Devleti'nde taşra makamlarının en önemlisi olan darugalık müessesesi hakkında daha geniş bilgi için bk. Köprülü, 2001: 486-489; Aka, 2000: 115; Manz, 2000: 99-113; Yuvalı, 1993: 505-506; Macit, 2012: 48-50.

84 Ca'ferî, Târih-i Kebîr: 135; Tihranî, Kitab-ı Diyarbekriyye: 185.

85 Hasan-ı Rumlu bu olayı 849 yılı olayları içerisinde vermiştir. Bk. Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârih: 252.

sopa ile dövülüp (çopi yasak)⁸⁶ bir kafese konuldu ve şehrin kalesine asıldı. Daha sonra da hapsedildi.⁸⁷ Fakat Şahruh'un 850 yılı Zilhicce ayının 25'inde (12 Mart 1447) ölümü üzerine Mirza Sultan Muhammed, Emir Saadet'i hapisten çıkartarak emir-i divan yaptı.⁸⁸ Nitekim Mu'izzü'l-Ensâb'da da o, Sultan Muhammed'in emirleri başlığı altında emir-i divân olarak geçmektedir.⁸⁹ O da Kara Koyunlu Cihanşah'ın Mazanderan ve Horasan yürüyüşü esnasında Türkmenlerin önünden kaçarken öldürüldü.⁹⁰

Sonuç

Timur zamanında Türkmen eyaletinin komutanlığını yapan Argunşah Ahtacı'nın oğlu Celaleddin Firuzşah, Şahruh devrinin en önemli devlet adamlarından biridir. Babası Argunşah ile birlikte Timur'un hizmetinde görev almış ancak Timur'un ölümünden sonra yaşanan taht kavgalarında babası Halil Sultan'ı desteklerken kendisi Şahruh'a biat etmiştir. Ömrünün sonuna dek Şahruh'un saltanatı için hizmette bulunmuş, Timurlu hükümdarına olan sadakatinden dolayı Şahruh ve devlet nezdinde büyük bir güç haline gelmiştir. Öyle ki, devrin bir diğer önemli emiri olan Alike Kükeltaş'ın ölümünden sonra hükümdardan sonra devletin en yetkin ismi olmuş, idari, askeri, mali ve siyasi konularda onun verdiği kararlar sorgulanamaz olmuştur. Özellikle emirler arasında devleti idare edebilecek tecrübe kimsenin olmaması, Şahruh, Firuzşah'ın aldığı çoğu karara sessiz kalmasının önünü açmıştır. Bu nüfuz sayesinde o, devletin önemli yerlerine kendi ailesi ve maiyetini yerleştirmiştir. Ancak onun yaptığı atamalar ve atadıkları kişilerin bir süre sonra yolsuzluklar ve gayri nizami davranışlarda bulunması ve bunların ispat edilerek ortaya konulması, tecrübeli emirin sonunu hazırlamıştır. Yapılan yolsuzluklarla ilgili hükümdara cevap veremeyen Firuzşah, yaşanan gelişmelerden ötürü pişman olsa da bu olayların etkisiyle hastalanmış ve ölmüştür.

Her ne kadar Firuzşah'ın nüfuzu ile Timurlu idaresinde belirli makamları işgal edenler Firuzşah'ın devlet ve hükümdar nazarında itibarını zedelemişlerse de o, her zaman Şahruh'a sadık kalmıştır. Ayrıca Şahruh döneminin imar faaliyetlerinin bir kısmında onun imzası vardır. O, başta Herat olmak üzere birçok Timurlu vilayetinde imar ve inşaa faaliyetlerinde bulunmuş, hayır kurumlarını desteklemiş ve devrin din ve ilim adamlarını himaye etmiştir. Şahruh nezdindeki itibarı, ölümünden sonra da ailesinin devlet yönetiminde görev almalarını da sağlamıştır. Nitekim onun oğulları ve kardeşleri Şahruh'un ve diğer mirzaların emri altında farklı görevler üstlenmişlerdir. Firuzşah'ın ölümü gerek Şahruh gerekse de devlet için önemli bir kayıp olmuştur. Nitekim kaynaklar, Firuzşah'ın ölümünden sonra genç ve tecrübesiz emirlerin devlet yönetiminde zayıflığa sebebiyet verdiklerini bu durumun da devleti zaafa uğrattığını kaydetmişlerdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârîh-i Enbiyâ ve Mülûk)*, (çev. İ. Aka), Ankara 2011.
- Devletşah Semerkandî, *Şair Tezkireleri*, (çev. N. Lugal), İstanbul 2011.
- Ebu Bekr-i Tihranî, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, (çev. M. Öztürk), Ankara, 2014.
- Fasîh Ahmed b. Celâleddîn Muhammed Hâfî, *Mücmel-i Fasîhî*, III, (nşr. M. Ferruh), Kitâbfurûş-i Bâstân, Meşhed 1239.
- Giyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî Hândmîr, *Düsturu'l-Vüzerâ*, (nşr. S. Nefîsî), Tahran 1317.
- Giyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî Hândmîr, *Târîh-i Habîbü's-Siyer fi Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*, III-IV (nşr. M. D. Siyâkî), Tahran 1362-1380.
- Hâfîz-i Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh-i Baysungurî*, I-II, (nşr. Seyyid Kemâl Hâc Seyyid Cevâdî), Tahran 1372.
- Hasan-ı Rumlu, *Ahsenü't-Tevârîh*, (çev. M. Öztürk), Ankara 2006.
- Hurşah b. Kubâd el-Hüseynî, *Târîh-i Kutbî*, (5. Kısım), (Hz. Seyyid Mücâhid Hüseyin Zeydî), Câmiat-ü Milliye-i İslâmiyye, Yeni Delhi 1965.
- İbn Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr*, (çev. A. Batur), İstanbul 2012.
- Kemâlüddîn Abdürrezzâk b. Celâleddîn İshâk es-Semerkandî, *Matla-ı Sadeyn ve Mecma-ı Bahreyn*, I/II-II/I, (nşr. A. Nevâî), Pejuheşgâh-ı Ulûm-i İnsânî, Tahran 1383.
- Mu'inüddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'inî*, (yay. J. Aubin), Kitâbfurûş-i Hayyâm, Tahran 1957.
- Muhammed Seyyid Burhâneddîn Hândşâh Belhî Mîrhând, *Târîh-i Ravzatu's-Safâ*, VI, (nşr. A. Pervîz), Tahran 1339.
- Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, (çev. N. Lugal), Ankara 1987.
- Şerefüddîn Alî Yezdî, *Zafernâme*, I-II, (nşr. M. Abbâsî), Tahran 1336.
- Tacü's-Selmânî, *Şams al-husn*, (hz. H. R. Roemer), Wiesbaden 1956.
- Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, (çev. İ. Aka), Ankara 1988.
- (Komisyon), (2016). *Elinceqala*, Naxçıvan: Ececi Neşriyyat.
- Aka, İ., (2005). "Mirza Şahruh Zamanında (1405-1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri", *Makaleler*, I, Ankara: Berikan Yayınları, 83-97.

86 Timurlularda sopa ile dövme cezalarını uygulayan memura yasavul adı verilir. Moğol ve bazı Türkmen devletlerinde de bu memuriyetin varlığı bilinmektedir. Timurlu Devleti'nde teşrifat, askerî müfettişlik ve diğer bazı işlere bakan yasavulların elinde "çopi yasak" adı verilen değnek bulunurdu ve dayak cezalarında da bu değnekler kullanılırdı. Moğollar ve Türk devletlerinde yasavul memuriyeti ve Timurlularda dayak cezalarının uygulanışı hakkında bk. Eğilmez & Macit, 2012: 89-104.

87 Ca'ferî, Târîh-i Kebîr: 135-137; Tihranî, Kitab-ı Diyarbekriyye: 185; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 252; Hurşah el-Hüseynî, Târîh-i Kutbî: 333.

88 Tihranî, Kitab-ı Diyarbekriyye: 190; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 259, 263.

89 İstoriya Kazahstana v Persidskih Istoçnikah (Mu'izz al-Ansab), III: 153.

90 Hândmîr, Habîbü's-Siyer, IV: 70; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh: 367.

- Aka, İ. (1994). *Mirza Şahrüh ve Zamanı (1405-1447)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Aka, İ. (2000). *Timur ve Devleti*, Ankara: TTK Yayınları.
- Alan, H. (2014). "Muizzü'l-Ensâb'ın Timurlu Teşkilât Tarihi Bakımından Değeri", *Bellekten*, 282, 527-548.
- Alan, H. (2007). *Bozkırdan Cennet Bahçesine (Timurlular)*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Allen, T. (1983). *Timurid Herat*, Wiesbaden.
- Ando, S. (1992). *Timuridische Emire nach dem Mu'izz al-ansab*, Berlin.
- Barthold, W. (1997). *Uluğ Beg ve Zamanı*, (çev. İ. Aka), Ankara: TTK Yayınları.
- Eğilmez, S., & Macit, E. (2012). Türk Devlet Teşkilatlarında Yasavul. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(49), 89-104.
- Golombek, L., & Wilber, D. (1988). *The Timurid Architecture of Iran and Turan*, I-II, Princeton: Princeton University Press.
- Gölpınarlı, A. (1956). "Fadlallâh-i Hurûfî'nin Oğluna Ait Bir Mektup", *Şarkiyat Mecmuası*, 1, 37-57.
- İstoriya Kazahstana v Persidskih İstoçnikah (Mu'izz al-Ansab)*, III, Almatı 2006.
- Köprülü, M. F. (2001). "Daruga", *İA*, III, 486-489.
- Macit, E. (2012). *Timurlu Devleti'nin Askerî Teşkilâtı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Macit, E. (2017). *Timurlular Zamanında Azerbaycan*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Manz, B. F. (2000). "Timur'un Saltanatı Sırasında Darugalık Müessesesi", (çev. H. Alan Akbıyık), *MSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 99-113.
- Manz, B. F. (2006). *Timurlenk-Bozkırların Son Göçebe Fatihi*, (çev. Z. Bilgin), İstanbul: Kitapyayınevi.
- Manz, B. F. (2013). *Timurlu İran'ında İktidar, Siyaset ve Din*, (Çev. D. Şendil), Türkiye İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Sümer, F. (2011). "Tatarlar", *DİA*, 40, 168-170.
- Sümer, F. (1992). *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, I, Ankara: TTK Yayınları.
- Taşkıran, H. (2021). "Timurlularda Göç ve İskân", *ASEAD*, 8 (2), 697-710.
- Togan, Z. V. (1949). "Büyük Türk Hükümdarı Şahrüh", *İstanbul Üniversitesi TDED*, III (2-3), 520-538.
- Yuvalı, A. (1993). "Daruga", *DİA*, 8, 505-506.
- Yüksel, M. Ş. (2009a). *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*, Ankara: TTK Yayınları.
- Yüksel, M. Ş. (2009b). "Şahrüh'un Sünnî Canlandırma Siyaseti", *Tarih Okulu*, V, 95-110.

Structured Abstract

Emir Timur, who the founder of the Timurid State, during his reign formed a new class of the elites from his society and family. Shahrukh, who became the head of the state after his death, expanded this class of the elites. Shahrukh brought the loyal amirs to high positions in the state administration. So, he determined a more modest policy on governing the state.

During the reign of Shahrukh (1405-1447), son of Emir Timur, two important emirs of his came into prominence in statecraft. These were emir Alike Kukeltash and Jalaleddin Firuzshah, son of emir Argunshah Akhtadji who was Turkoman origin. Emir Jalaleddin Firuzshah took part in statecrafts in the rule of Emir Timur also. However, he came into prominence more during the reign of Shahrukh.

Argunshah Akhtadji, Jalaleddin Firuzshah's father, until Emir Timur's death, served him. After Emir Timur's death, he played an important role in the struggle for the throne among the mirzas. While Emir Argunshah supported Mirza Halil in these throne struggles, his son Jalaleddin Firuzshah was on side of Shahrukh.

According to the sources of this period, Jalaleddin Firuzshah was side on Shahrukh with great loyalty from his youth until his death. For this reason, he was brought to high positions in the state administration by Shahrukh, the Timurid ruler. In the suzerainty of Shahrukh, he held high positions like as emir of Sultan's court and emir of emirs and major-general in Army. He had great influence in political, administrative, financial and military matters. He participated in most of the military expeditions during the Shahrukh's rule. He was quite authorized in the election of ambassadors and appointments to statecraft positions. He had also influenced in appointments of mirzas and emirs and beis. Moreover, he consolidated his influence by appointing members of his own family to important positions in statecraft. He also had great powers as the director of the *divan-ı mal*, which dealt with economic matters.

Jalaleddin Firuzshah, after the death of Alike Kükeltash (1440), remained unrivaled among the emirs who govern the state. After that, his decisions became unquestionable. This power of his made the Timurid ruler uneasy. However, there was no talented and experienced statesman like him in the state administration. Therefore, Shahrukh remained silent most of the time about his decisions.

In 1444, the Timurid ruler requested financial investigations in the regions and cities under the jurisdiction of Jalaleddin Firuzshah. In these investigations, evidence was collected that Jalaleddin Firuzshah's own emirs and relatives were corrupt. These evidences were proved in the council with all their documents. In the face of this situation, Şahrukh asked Jalaleddin Firuzshah for a defense regarding the accusations. However, Jalaleddin Firuzshah left the council instead of answering. He did not attend the council for a while. Due to these events, he fell ill with grief and died a short time later.

Although Jalaleddin Firuzshah was mentioned in corruption events at the end of his life, he became the person that left a mark on the Shahrukh period with his actions. Although his father was killed by Shahrukh's order, he always took part under Shahrukh's service. In political, administrative, financial and military matters, he played an important role in the rise of the state to the position under Timur's reign. He made great contributions to the construction activities. He carried out construction activities in many cities, particularly the capital Herat. He had constructed madrasah, ribat, mosque, caravanserai and cisterns in many cities. He donated foundations and charities. He always protected and spied on the clergy. He also protected the clergy in other Islamic provinces. He did not neglect to attend their scientific assemblies.

After the death of Jalaleddin Firuzshah, his brothers and sons continued their important positions in statecraft during the Shahrukh's reign. After the death of Jalaleddin Firuzshah, Shahrukh gave all his office and power to his son, Nizamüddin Ahmed. However, he was not as talented and experienced as his father in state administration. Therefore, the death of Jalaleddin Firuzshah was an important loss for both the state and Shahrukh. As a matter of fact, the sources of the period, stated that after the death of Jalaleddin Firuzshah, the emirs and beis in the state administration were deprived of talent and experience, and this situation led to the weakening of the state. His sons and brothers held different positions in the service of the Timurid ruler Shahrukh and other mirzas.